

แนวคิดสันติวิธีในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ของปรีดี พนมยงค์

นางสาว สุรัชยา เบ็ญโญ๊ะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาศึกษารรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชารรณคดีเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 254๐

ISBN 974-638-245-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CONCEPT OF NON-VIOLENCE IN PRIDI BANOMYONG'S
THE KING OF THE WHITE ELEPHANT

Miss Suraiya Bensoah

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Comparative Literature

Department of Comparative Literature

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1997

ISBN 974-638-245-4

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

สุรียา เบ็ญโญ๊ะ : แนวคิดสันติวิธีในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ของปรีดี พนมยงค์ (Concept of Non-violence in Pridi Banomyong's The King of the White Elephant) อ. ที่ปรึกษา: ผศ.ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร , อ.ที่ปรึกษาร่วม: อาจารย์ ฉลอง สุนทราวณิชช์, 261 หน้า. ISBN 974-638-245-4

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดสันติวิธีในวรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ของปรีดี พนมยงค์ และเพื่อศึกษาสภาพสังคมและการเมืองที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการประพันธ์นวนิยายและสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้

จากการศึกษาพบว่า ปรีดี พนมยงค์ สร้างงานเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก เพื่อนำเสนอแนวคิดสันติภาพและส่งเสริมการใช้สันติวิธี แนวคิดสันติภาพและสันติวิธีของปรีดี พนมยงค์ ที่ปรากฏในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นคือ ประเด็นทางการเมือง ศาสนา และสังคม ในทางการเมืองปรีดี พนมยงค์ ส่งเสริมสันติภาพและการใช้สันติวิธี แต่แนวคิดเรื่องสันติวิธีในทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ แตกต่างจากทัศนะของนักสันติวิธีในแง่ที่ปรีดี พนมยงค์ยอมรับการใช้ความรุนแรงในบางกรณีโดยสอดคล้องกับแนวคิดธรรมสงคราม ส่วนประเด็นทางศาสนาพบว่าคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีของปรีดี พนมยงค์ โดยเฉพาะสันติภาพส่วนบุคคลซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในคำสอนทางพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามการตีความคำสอนทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ ในประเด็นการใช้สันติวิธีได้รับอิทธิพลจากความคิดทางการเมือง ส่วนประเด็นทางสังคมพบว่าปรีดี พนมยงค์ส่งเสริมให้เกิดสันติภาพเชิงโครงสร้าง โดยที่แนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีของปรีดี พนมยงค์ไม่ได้เป็นไปเพื่อสันติภาพเชิงลบ คือการยุติสงครามและการใช้ความรุนแรงเท่านั้น แต่เป็นไปเพื่อสันติภาพเชิงบวกคือการส่งเสริมสันติสุขหรือความอยู่ดีกินดีของคนในสังคมด้วย

ในแง่ของปัจจัยทางสังคมการเมืองพบว่า เหตุการณ์ทางการเมืองทั้งในและระหว่างประเทศก่อนการเกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้นในประเทศไทย เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์สร้างงานเรื่องนี้ขึ้น การประพันธ์นวนิยายและสร้างภาพยนตร์เป็นภาษาอังกฤษนั้นมีเหตุผลสำคัญคือการประกาศนโยบายความเป็นกลางของไทยต่ออานานาประเทศ นอกจากนั้นแนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องมีลักษณะที่ทวนกระแสกับแนวคิดทางการเมืองที่มีอิทธิพลอยู่อย่างกว้างขวางทั้งในประเทศไทยและในหลายประเทศขณะนั้นคือลัทธิชาตินิยมทางทหาร

ภาควิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ
สาขาวิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ
ปีการศึกษา 2540

ลายมือชื่อนิสิต สุรียา เบ็ญโญ๊ะ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ตรีศิลป์ บุญขจร
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม [ลายมือ]

C710305 : MAJOR COMPARATIVE LITERATURE

KEY WORD: NON-VIOLENCE/PRIDI BANOMYONG/THE KING OF THE WHITE ELEPHANT.

SURAIYA BENSOAH: CONCEPT OF NON-VIOLENCE IN PRIDI BANOMYONG'S THE KING OF THE WHITE ELEPHANT. THESIS ADVISOR: ASSIST. PROF. TRISILAPA BOONKHACHORN.

Ph.D. THESIS COADVISOR: MR. CHALONG SOONTRAVANICH.

261 pp. ISBN 974-638-245-4

This thesis has two main objectives: the first one is to analyze the concept of non-violence presented in Pridi Banomyong's "The King of the White Elephant", and the second one is to study how the social and political environment contributed to the writing of this novel and its making into a film.

The study shows that Pridi Banomyong creates "The King of the White Elephant" in order to present the idea of peace and to encourage the use of non-violence. The producer's concept of peace and non-violence introduced in the works can be usefully divided into three parts: politics, religion, and social concerns. In terms of politics, the producer campaigns for peace and non-violence. However, the producer's concept of non-violence in political term is different from the ideas presented by nonviolentists. The producer accepts the use of violence in some cases in accordance with the concept of Just War. In terms of religion, the Lord Buddha's teachings are the main inspiration for the producer to carry out these themes, especially the concept of inner peace which is the main concern according to the Buddha's principles. Nevertheless, the producer's interpretation of the Buddha's teachings of non-violence is influenced by political ideas. In terms of social concerns, the producer works for Structural Peace. The study shows that the concept of peace and non-violence being used by the producer is not only a Negative Peace- to prevent war or violent actions, but also to campaign for Positive Peace- to work for better society in terms of social welfare.

As for the second objective, the study discloses that the domestic and international political situations before World War II in Thailand informs the creativity of the work throughout. The main reason for writing the novel and producing the film in English, is to declare Thailand's Impartial Policy. Moreover, the political ideas presented in the work contradict the concept of Military Dictatorship which was the dominant ideology at that time within Thailand and among many other countries.

ภาควิชา..... วรรณคดีเปรียบเทียบ
สาขาวิชา..... วรรณคดีเปรียบเทียบ
ปีการศึกษา..... 2540

ลายมือชื่อนิติ..... ศุภมาส นามวงศ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... ธีระพงษ์ นามวงศ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยของภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้งานวิจัยแม่บทชื่อ “สันติวิธีในวรรณกรรมไทย” ซึ่งอยู่ในความดูแลของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีศิลป์ บุญขจร โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณทุกท่านและทุกหน่วยงานที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงสุดของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีศิลป์ บุญขจร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้ให้คำปรึกษาและคำแนะนำที่สำคัญยิ่งในการทำงานวิจัยรวมทั้งได้ให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัยเสมอมาในทุกๆด้าน และด้วยความกรุณาของอาจารย์ฉลอง สุนทราวณิช อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมผู้ให้คำปรึกษาและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำงานวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้ให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัยในด้านข้อมูลและให้คำปรึกษาที่สำคัญอย่างมากในด้านทฤษฎีสันติภาพและสันติวิธีรวมทั้งการทำงานวิจัย และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ม.ร.ว.กมลกาญจน์ ตะเวทีกุลที่ได้กรุณาเป็นประธานในการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งอย่างสูงสุดในความกรุณาของท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ และคุณวาทินี (พนมยงค์) สายประดิษฐ์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยเข้าสัมภาษณ์และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบพระคุณคุณโดม สุขวงศ์ แห่งหอภาพยนตร์แห่งชาติรวมทั้งเจ้าหน้าที่สถาบันปรีดี พนมยงค์ทุกท่านที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พาพานิช แห่งภาควิชาภาษาตะวันออก ผู้เป็นเสมือนมารดาคนที่สองของผู้วิจัยตลอดเวลาที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขอขอบพระคุณคุณแม่และพี่ชายที่ให้ความช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ ให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจสูงสุดแก่ผู้วิจัยในการฝ่าฟันช่วงเวลาที่มิอุปสรรคอย่างยิ่งในการทำงานวิจัย และขอขอบคุณพี่สาวผู้ซึ่งแม้จะอยู่ห่างไกล แต่ความเข้าใจและกำลังใจที่มอบให้เป็นส่วนสำคัญทำให้ผู้วิจัยสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาที่มิอุปสรรคที่สุดในการทำงานวิจัย

ความสำเร็จส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาจากความเอื้อเฟื้ออย่างยิ่งจากคุณรังสรรค์ คุณราเชษฐ์ คุณกฤษฎา คุณหมออัครชัย น้องชุน น้องปวี น้องขวัญ พี่ปู และหนู และกำลังใจอย่างมากมาจากพี่ๆ เพื่อนๆ และน้องๆ ที่รักยิ่งทุกคนซึ่งผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
2 สันติวิธี : การศึกษาเชิงทฤษฎี	8
2.1 สันติวิธีในสังคมไทย : ภูมิหลังทางการศึกษาและแนวคิด.....	10
2.2 นานาทัศนะว่าด้วยทฤษฎีสันติวิธี.....	21
2.2.1 สันติวิธีในทัศนะของยีน ชาร์ป (Gene Sharp).....	23
2.2.2 สันติวิธีในทัศนะของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung).....	30
2.2.3 สันติวิธีในทัศนะของมหาตมะ คานธี.....	36
2.2.4 สันติวิธีในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).....	42
2.3 แนวคิดสันติวิธีจากต่างทัศนะ.....	46
3 วรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก : การวิเคราะห์ตัวบท และความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมการเมือง.....	51
3.1 บริบททางสังคมการเมืองและบรรยากาศในวงวรรณกรรม และวงการภาพยนตร์.....	52
3.1.1 บรรยากาศทางสังคมการเมืองสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง: ความขัดแย้งและความ รุนแรงในสังคมไทย.....	52
3.1.2 บรรยากาศในวงวรรณกรรมและวงการภาพยนตร์ในสมัย ที่มีการสร้างงานเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก.....	56
3.2 พระเจ้าช้างเผือก : ความเป็นมาและการเดินทางอันยาวนาน.....	60

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.3 พระเจ้าช้างเผือก : ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายและภาพยนตร์.....	71
3.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายและภาพยนตร์ :	
การศึกษาและพัฒนาการ.....	71
3.3.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์ พระเจ้าช้างเผือก	
จากนวนิยายสู่ภาพยนตร์.....	72
1. โครงเรื่อง.....	75
1.1 ที่มาของโครงเรื่อง : ศึกษาเปรียบเทียบ พระเจ้าช้างเผือก	
กับพงศาวดาร.....	76
1.2 โครงเรื่อง : จากนวนิยายสู่ภาพยนตร์.....	83
2. แนวคิดหลักและกลวิธีการนำเสนอ : ศึกษาเปรียบเทียบ	
นวนิยายและภาพยนตร์.....	90
2.1 กลวิธีการนำเสนอแนวคิดหลักในนวนิยาย.....	90
2.2 แนวคิดหลักและการนำเสนอในภาพยนตร์ :	
ความเหมือนและความต่างจากนวนิยาย.....	94
3. จากตัวละครสู่ตัวแสดง : การถ่ายทอดจากนวนิยายสู่ภาพยนตร์...	101
4. ฉากและบรรยากาศ : การประยุกต์ประวัติศาสตร์สู่	
เหตุการณ์ร่วมสมัย.....	114
5. เทคนิคในการเล่าเรื่อง : หลากมุมมองของสื่อต่างชนิด.....	120
3.3.3 วรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก :	
“สาร” ที่ต้องการ“สื่อ”.....	123
3.4 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง พระเจ้าช้างเผือก	
กับปริบททางสังคมการเมือง.....	128
4 แนวคิดสันติภาพและสันติวิธีในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก :	
อิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนาและทัศนะทางการเมือง.....	144
4.1 อิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนา.....	145
4.1.1 พุทธศาสนาในทัศนะของปรีดี พนมยงค์	145

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.1.2 แนวคิดพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก	148
4.2 อิทธิพลจากทัศนะทางการเมือง.....	164
4.2.1 ทัศนะทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์.....	164
4.2.2 ทัศนะทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่อง พระเจ้าช้างเผือก	169
5 กระบวนทัศน์สันติวิธีของปรีดี พนมยงค์.....	178
5.1 สันติภาพและสันติวิธีทางการเมือง : ข้ออ้างรองรับในเชิงทฤษฎี ธรรมเนียมและการกำหนดทำที่ต่อฝ่ายตรงข้าม.....	182
5.1.1 สันติภาพและสันติวิธีทางการเมืองกับข้ออ้างรองรับในเชิงทฤษฎี ธรรมเนียม.....	182
5.1.2 สันติภาพและสันติวิธีทางการเมืองกับการกำหนดทำที่ ต่อฝ่ายตรงข้าม.....	189
5.2 สันติภาพและสันติวิธีเฉพาะบุคคล : อิทธิพลจากพุทธศาสนา.....	204
5.3 สันติภาพเชิงโครงสร้าง : หนทางสู่สันติภาพในสังคม.....	212
5.3.1 สันติภาพเชิงโครงสร้างในทัศนะของนักทฤษฎีสันติวิธี.....	212
5.3.2 ปรีดี พนมยงค์กับการส่งเสริมสันติภาพเชิงโครงสร้าง.....	214
5.4 กระบวนทัศน์สันติวิธีของปรีดี พนมยงค์.....	224
บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	225
รายการอ้างอิง.....	234
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.....	240
ภาคผนวก ข.....	252
ภาคผนวก ค.....	258
ภาคผนวก ง.....	260
ประวัติผู้วิจัย.....	261

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 หน้าปกนวนิยายเรื่อง <i>พระเจ้าช้างเผือก</i> หรือ <i>The King of the White Elephant</i> ฉบับปี พ.ศ. 2533 พิมพ์โดยสมาคมธรรมศาสตร์ นครลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา.....	61
ภาพประกอบที่ 2 โฆษณาภาพยนตร์เรื่อง <i>พระเจ้าช้างเผือก</i> ในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ฉบับวันที่ 12 เมษายน 2484.....	62
ภาพประกอบที่ 3 ฉากภายในโรงถ่ายทำภาพยนตร์ของกองทัพอากาศ ที่ทุ่งมหาเมฆ กรุงเทพมหานคร.....	66
ภาพประกอบที่ 4 ฉากการถ่ายทำนอกสถานที่ จังหวัดแพร่.....	66
ภาพประกอบที่ 5 เรณู นางเอกของเรื่องในอิริยาบถต่างๆ รับประทานโดยคุณไพลิน นิลรังสี.....	111
ภาพประกอบที่ 6 พระเจ้าจักราและท่านมหาเสนาบดีกรมวัง รับประทานโดยคุณเรอเนอ โกด้าท และ คุณสุวัฒน์ นิลรังสี.....	112
ภาพประกอบที่ 7 พระเจ้าหงสา ขณะรายล้อมด้วยบรรดานางสนม รับประทานโดยคุณประดับ ระเบิดวงส์.....	112
ภาพประกอบที่ 8 พระเจ้าหงสาขณะทรงประกาศสงครามกับอโยธยาและมีประชาชน ออกมาคัดค้าน(รับประทานโดยหลวงวิลาสปริวัตร).....	113
ภาพประกอบที่ 9 ฉากการคล้องช้าง กองทัพช้าง และการต่อสู้ระหว่างทหารหงสา และทหารอโยธยา.....	119
ภาพประกอบที่ 10 ฉากการทำยุทธหัตถีระหว่างพระเจ้าจักราและพระเจ้าหงสา.....	126
ภาพประกอบที่ 11 พระเจ้าจักราทรงประกาศให้ทหารทั้งสองฝ่ายหันมา ประองคองกัน.....	126
ภาพประกอบที่ 12 พระเจ้าจักราทรงแต่งตั้งเรณูเป็นราชินีแห่งอโยธยา และเรื่องราว จบลงอย่างมีความสุข.....	127